

pitanja položaja srpske zajednice u Hrvatskoj; drugi faktor jest negacija posebnih etničkih prava srpske zajednice u Hrvatskoj (politička autonomija, lokalna samouprava, položaj kakav za njih traži Europa), a treći faktor podrazumijevao je stavove separacije, zamjene i protjerivanja Srba u Hrvatskoj.

Brojne profesije bave se slojevitom problematikom posljedica nedobrovoljnih migracija prouzročenih ratom u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, a ova studija, uz sociopsihološki presjek prezentnog stanja, daje i "pogled na povratak" izbjeglica i raseljenih osoba. Istraživanje je provedeno na opsežnom uzorku, u Hrvatskoj te Mađarskoj i Njemačkoj. Doimlje se da materijal dobiven provedenim istraživanjem nije potpuno iscrpljen izvješćem u ovoj knjizi, nego da se može iskoristiti za daljnje, teorijski i metodološki produbljeno analiziranje izbjegličkog fenomena. Ova studija ne samo da daje uvid u vitalne probleme izbjeglica i raseljenih osoba u jednoj ljudski skoro nepodnošljivoj situaciji, nego je i izvrstan putokaz državnoj administraciji glede rješavanja problema raseljenika/izbjeglica u njihovom svakodnevnom životu, te pregled njihovih očekivanja i nada vezanih uz započeti povratak kućama. Egzaktni pokazatelji (kao i u prethodnoj Mesićevoj studiji) o stradanju tako velikog broja ljudi u ratnoj situaciji, još su vrjedniji jer su dobiveni pri velikoj fluktuaciji prognaničkog i izbjegličkog korpusa. Utoliko ova knjiga iznosi vrijedne rezultate i daje važan poticaj hrvatskoj sociologiji.

Mirjana Adamović Topolčić
Davor Topolčić

Nikola Skledar

"ČOVJEKOV OPSTANAK" Uvod u antropologiju,

"Filozofska istraživanja", Zagreb, 1996.

Nikola Skledar, naš afirmirani znanstvenik na području sociokulturne antropologije i sociologije religije, u djelu "Čovjekov opstanak" - "Uvod u antropologiju" dodao je u "Uvodu" još "Uvod u antropologiju I."

Gotovo pionirski posao u sociokulturnoj antropologiji, jer je u nas to područje nepokriveno, iziskuje, svakako, dodatno i opsežno istraživanje za "Uvod u antropologiju II."

Stoga ćemo ovaj prikaz usmjeriti na zadaću koju je autor zadao sam sebi ovim radom, na to kako ju je obavio i napokon na nužna očekivanja razrade sociokulturne antropologije u "Uvodu u antropologiju II."

U "Uvodu" autor kaže: "Ovim radom nastojali smo prije svega teorijskometodologijski utemeljiti sociokulturnu antropologiju kao eminentno humanističku znanost, u njezinoj komplementarnosti sa srodnim znanostima i u bitnoj "pupčanoj" svezi s filozofijskom antropologijom (ne odbacujući niti biologijsku, budući da je čovjek ne samo kulturno, duhovno biće već i tjelesno, biološko biće) te tako odrediti i utvrditi njezin temeljni značaj i nezaobilaznu ulogu u obitelji duhovnih, društvenohumanističkih znanosti" (str. 12).

Na tom je putu autor "Uvod u antropologiju" podijelio na poglavlja: 1. "ANTROPOLOGIJA KAO ZNANOST I FILOZOFIJA" ("Povijesni presjek samorazumijevanja čovjeka", "Pregled antropologijskih teorija", "O pristupima kulturi", "Teorijskometodologijski problemi i zadaća sociokulturne antropologije."); 2. "ANTROPOLOGIJSKE VARIJACIJE" ("Čovjek i njegov prirodni okoliš", "Feminizam i humanizam", "Tolerancija kao nužni uvjet ljudskog zajedništva i dostojanstva" i 3. "DODATAK" ("Društvenohumanističke znanosti i sociokulturne promjene", "O političkoj kulturi").

Povijesni presjek samorazumijevanja čovjeka Skledar motri sa stajališta jedne ontodinamike čovjeka (iako taj termin izriječom ne rabi). Pitanje, naime, što je čovjek *sui generis* samorazumljivo je interesiralo ljude i prije nastanka antropologije kao znanosti koncem 19. st. Međutim, što je čovjek *sui generis* govori o ontodinamičkom odgovoru uvjetovanom društvenopovijesnim situacijama odnosno interakcijama čovjeka i društva. Stoga u ovom poglavlju autor kratko, ali koncizno prikazuje razlike između antičkog shvaćanja čovjeka, srednjovjekovnog shvaćanja čovjeka i novovjekovnog shvaćanja čovjeka. Pri tome ukazuje da se već u antičkoj filozofiji pomicanje filozofskog interesa s pitanja o bitku (iza kozmološkog razdoblja) na pitanje bitka čovjeka zbiva u doba krize društva. Već ovim uvodnim "Presjekom samorazumijevanja čovjeka" naznačuje se a kasnije i izvodi složenost i problemi znanosti o čovjeku, pogotovo jer antropologija kao znanost ne može formalizirati "objekt" čovjeka i egzaktno ga istražiti. Vidljivo je autorovo motrište da je sociokulturna antropologija društvenohumanistička disciplina. Daljnje promišljanje Nikole Skledara utemeljit će ovo motrište.

U potpoglavljima "Aspekti antropologije": "Odnos sociokulturne antropologije i sociologije", "Filozofska antropologija" i "Odnos sociokulturne antropologije s filozofijom" autor izvodi njihova određenja i odnose u krokiju, koji im daje kratke ali oštre oblike, da bi čitatelji (i studenti) dobili uvid u problematiku. Autor je ovdje udovoljio zadanoj zadaći jer značenje ovih problema daje uvid u cjelinu problematike a kako je poznato lakše se i smisljenije uči kada se poznaje cjelina. Međutim, šteta je da autor ovo potpoglavlje nije unio "O pristupima kulturi" ("Teorijsko-metodološki prilog") jer bi time bila već ovdje definirana sociokulturna antropologija. Od mnogobrojnih definicija kulture autor se odlučio za shvaćanje kulture kao jedinstvene materijalne i duhovne kulture jednog društva, što je i najispravnije, pa prema tome, "socijalna antropologija istražuje razvitak i širenje materijalne i duhovne kulture uopće, te, prije svega ispituje kako oblici ljudskoga duha mit, religija, umjetnost, kao i znanost i tehnika za-

dovoljavaju i namiruju psihičke, duhovne i socijalne potrebe pojedinca" (str. 111). Iz "Aspekata antropologije" posebno valja spomenuti odnos filozofske antropologije i sociokulturne antropologije, koja je s njom vezana "pupčanom vrpcom". Filozofska antropologija kao disciplina sistematske filozofije, i kao jedan moderni pravac u filozofiji imaju u sebi nešto zajedničko. "Međutim, ono što je konstitutivno za svaku filozofijskoantropologijsku poziciju i orijentaciju, jest da joj je imanentna određena antropometafizika, tj. da implicira specifičnu nadempirijsku koncepciju čovjeka, nadosjetilnu "sliku čovjeka" (str. 56). Sociokulturna antropologija uz sve metode ima i jednu transcendentalnu, o čemu autor govori u posebnom poglavlju "Teorijsko metodološki problemi i zadaća sociokulturne antropologije".

Naime, kako je već znano u filozofiji prirodni je znanostima potrebna egzaktnost a duhovnima strogost. Nikola Skledar ozbiljan je znanstvenik i stoga će u metodama upotrijebiti strogost i time osigurati sociokulturnu antropologiju kao društvenohumanističku znanost, a ne samo društvenu, kako bi htjeli pozitivizam, scijentizam, uz najčešće neprotipitanost takvog stajališta. Samozadaća autora da odredi značaj sociokulturne antropologije u njezinim komplementarnostima s drugim srodnim znanostima svakako bi bila nepotpuna bez "Pregleda antropoloških teorija". Tako kompleksnim fenomenima kao što su "čovjek", "kultura" i "društvo" gotovo neizbježno valja prilaziti sa različitih aspekata. Pogotovo, kada je jedna ontodinamika ozbiljena u raznim velikim kulturama: europskoj, afričkoj, azijskoj. Nužno razumijevanje tih kultura u pojedinačnostima predmet je već etnologije. Ali utemeljenje etnologije ili čak i sociokulturne antropologije izvođena je na obrascima euroameričkog načina istraživanja u jednom već određenom sociokulturnom kontekstu.

Nužna uopćavanja koja i čine ranglistu znanosti prema stupnju njihove apstrakcije izložena su raznim zamkama. U prevelikoj apstrakciji gubi se smisao za povijest, odnosno povijesno i sociokulturno posredovanje znanosti o čovjeku, a preveliko davanje značenja

pojednostima dovodi do etnografije i sociografije, ili pak biologije. Nikola Skledar nam, primjereno svojoj zadaći, a i našem očekivanju u "Uvodu u Antropologiju I." prikazuje najznačajnije klasične antropološkijske teorije: evolucionističku, difuzionističku, funkcionalističku i strukturalističku.

U kratkom, ali primjerenom prikazu tih teorija - a prikazuje je edukacijski za sve koji se hoće informirati o složenosti problema, a pogotovo za studente - iznijeta je srž tih teorija. Primjerice, evolucionistička teorija, biološkijske teorije o organskoj revoluciji, u kojoj je C. Linee čovjeka svrstao zajedno s majmunima u red Primata. Ono što je evolucionizam značio u prirodnim znanostima zamjena je za povijesnost u duhovnim znanostima. Danas se evolucionizam kao evolucionizam duha, od Chardina do "NewAge'a, poima kako polje ontokozmogeneze monističke supstancije duha.

No Nikola Skledar, primjereno je svojem polazištu i metodi, prikazao teorije antropologije. Ovakvo kratak, a ipak utemeljen presjek antropološkijskih teorija naputak je za njihovo cjelovito upoznavanje.

Poglavlje o "Teorijskometodološkijskim problemima i zadaćama sociokulturne antropologije" možda je najinteresantnije za utemeljenje sociokulturne antropologije kao humanističkodruštvene znanosti. Odnos problema teorije i empirije, koji je dobro znan metodološkijske svake znanosti, ovdje je vrlo specifičan jer bi trebao obuhvatiti "objekt" spoznaje: čovjeka, društvo, kulturu, pa i Apsolut. U rasponu toga problema na polarnim su stajalištima: skupljački empirizam i hipotetičkodeduktivno shvaćanje toga odnosa. Prvi se iscrpljuje u etnološkoetnografskom opisivanju pojedinih kultura, ne mogavši doprijeti do ontologije čovjeka, drugi dedukcijom ne može obuhvatiti ontodinamičku strukturu čovjeka i kulture u njezinoj povijesnosti, prirodnoj i društvenoj raznolikosti u hegelijanski rečeno problemima posredovanja, koje je povijesno, kulturno i prirodno dato.

Provjerljivost znanstvenosti metode podliježe također društvenopovijesnim pravilima "paradigmi".

Jaz između različitih metoda, pa prema tome i znanstvene dokazljivosti između prirodnih i humanističkodruštvenih znanosti (unutar iste paradigme), nastao je iz novovjekovnog shvaćanja neutralnog "subjekta" spoznaje i formaliziranog "objekta" spoznaje. U humanističkodruštvenim znanostima, naprotiv, postojao je uvijek jedan holistički pristup ontohermeneutički, jer samorazumljivo i istraživač ("subjekt") stoji u određenom sociokulturnom okruženju, a da i ne govorimo o "osobnoj jednadžbi" znanstvenika.

Nikola Skledar, nabrojivši probleme, ostavio je otvorenim pitanje daljnje potrebe interdisciplinarnosti, interkulturalnosti u istraživanju sociokulturne antropologije kao trajne zadaće približavanja onome što je čovjek "čovjekovom opstanku", koji je danas u osnovi ugrožen. Sve ono, što je "predmet" sociokulturne antropologije, kao i svih humanističkodruštvenih znanosti, zahtijeva, pojednostavljeno rečeno, ne samo kvantitativne nego i kvalitativne metode.

Ovime bi "Uvod u antropologiju I." bio završen sa "osobnom jednadžbom" Nikole Skledara. A ona u ovakvim obrisima, koji su nastali i na njegovim priznatim i uvažanim istraživanjima sociologije religije dobiva na značenju. Nikola Skledar iz ovakvih poimanja izvodi da je nužno i angažiranje humanističkodruštvenog znanstvenika, naravno ne u dnevno-političkom smislu.

O "Antropološkijskim varijacijama": "Čovjek i njegov prirodni okoliš", "Feminizam i humanizam", "Tolerancija kao nužni uvjet ljudskog zajedništva i dostojanstva", kao i u "Dodatku": "Društvenohumanističke znanosti i sociokulturne promjene", "O političkoj kulturi" moglo bi se reći: svi se ovi problemi *in nuce* nalaze u "Uvodu u antropologiju I." Kao što smo spomenuli, šteta je da "Pristupi kulturi" nisu ušli u "Antropologiju kao filozofija i znanost", jer to nisu samo "antropološkijske varijacije" nego sastavni dio njegova promišljanja. Primjerice, u "Feminizmu i humanizmu", jer je općenitost čovjeka, čovjek *sui generis*, posredovan je povijesnom nejednakošću muškarca i žene, ili pak suvremena filozofijska antropologija u odnosu sa sakralnom teologi-

jom ima i vlastiti temelj u socioantropološkom novovjekovnom odnosu prema prirodi.

S "Antropologijskim varijacijama", a posebno "Dodatkom", Nikola Skledar ispunio je zadaću nametnutu u "Uvodu".

"Uvod u antropologiju I." osim upoznavanja s osnovnim problemima određenja "predmeta" sociokulturne antropologije i njezinih metoda otkrio nam je i "osobnu jednadžbu" znanstvenika: angažiranog na teorijskom i istraživačkom planu i u situaciji "društva u tranziciji", gdje je vaga između živjeti "od znanosti" ili "za znanost" prevagnula kod njega na stranu "za znanost".

Od Nikole Skledara očekujemo "Uvod u antropologiju II", jer smo ljudi, a ... "iz povijesti filozofije poznato je da je misaono tematiziranje čovjeka, njegove naravi i smisla u bitnoj svezi s krizom ljudskog opstanka u određenom povijesnom sklopu" (str. 58). Čovjekov opstanak nije udžbenik, već uspješan poziv na promišljanje što čovjek jest a za rješenje ne bez razloga autor citira M. Schelera: "Nijedno vrijeme nije tako mnogo znalo o čovjeku kao današnje. Ali nijedno vrijeme nije manje znalo što je zapravo čovjek."

Blaženka Despot

Tomislav Murati

**BIBLIOGRAFIJA
radova iz socijalne ekologije i
primijenjenih ekologija
objavljenih u Hrvatskoj
1986.-1995.**

Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo i
Zavod za sociologiju, 170 str.

Bibliografija izašla u sklopu biblioteke "Razvoj i okoliš", koja zadnjih nekoliko godina vrlo promptno objavljuje aktualne te potpuno nove radove koji interdisciplinarno po-

krivaju područje socijalne ekologije, prva je te vrste u nas. Potreba za takvom bibliografijom pojavila se čim je ekologija kao prirodnoznanstvena disciplina proširila svoje objekte spoznaje izvan prirodnih znanosti te se počela interdisciplinarno i multidisciplinarno razvijati. Ali u nas se dosad još nije bila pojavila takva bibliografija.

Autor Tomislav Murati potpuno se pionirski prihvatio pozamašnog posla oko sredivanja tema i naslova vrlo plodne produkcije radova iz socijalne ekologije i primijenjenih ekologija, kao i radova iz interdisciplinarnog područja zaštite okoliša. Iz predmeta istraživanja navedene bibliografije isključena je jedino disciplina ekologije kao fundamentalno biološke znanosti, na što nas autor u uvodu razumljivo upozorava. Ovom bibliografijom također nisu obuhvaćeni ni radovi hrvatskih autora koji su objavljeni u drugim časopisima, zbornicima ili nekim drugim monografskim publikacijama izvan Hrvatske. U njoj su, međutim, radovi stranih autora koji su prevedeni na hrvatski jezik i objavljeni u hrvatskom izdanju. U žarištu je autorova istraživanja, kako navodi, "građa koja raspravlja kompleksan odnos čovjeka (društva) i prirodnog okoliša ili istražuje mehanizme zagađivanja okoliša".

Bibliografija je popisana i retrospektivna, a opis joj je usaglašen s vrijedećim standardima, uz izvanredna proširenja (ISBN/ISSN) za stručne bibliografije. Da bi olakšao pristup korisnika građi, autor je dodatno još naveo i podatke o biblioteci kojoj matična jedinica pripada. Formalno-znanstvene karakteristike koje su morali zadovoljavati radovi obuhvaćeni bibliografijom bile su: odgovarajuća opremljenost (literaturom, ključnim riječima, sažetkom i stručnom klasifikacijskom oznakom); periodičnost objavljivanja (znanstvena ili stručna periodika, zbornici sa znanstvenih i stručnih kongresa ili monografske publikacije); zadovoljenost znanstvenih kriterija, unatoč nepubliciranosti, primjerice disertacija ili magistarskih radova. Autor je građu prikupljao na samim izvorima (*de visu*), kao i u bibliografskim bazama znanstvenih instituta, Nacionalne i sveučilišne knjižnice (*on line*) te bibliografskom kontro-